

УДК 341.232.7

І. Ю. Хомишин
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Виклики, які делегують системі освіти новітні чинники суспільного життя, насамперед, глобалізація та інформаційна революція, демократизація та становлення ринкових відносин зумовили процес модернізації освіти. На модернізацію європейської освіти значною мірою вплинули також географічні (ліквідація митних кордонів) та суспільно-економічні (введення єдиної валюти – євро) трансформації, які призвели до підвищення мобільності європейських громадян. Потреба європейського ринку праці у зрозумілих на міжнародному рівні кваліфікаціях поставила питання порівнюваності дипломів та стандартизації освітніх послуг [1].

Стрімка глобалізація у сфері освіти вимагає трансформації національної освіти, що продиктована вимогами європейського освітнього ринку та інноваційною освіченістю суспільства. Європейський освітній простір поставив нові вимоги до національних систем освіти. Напрями розвитку вищої освіти, закладені в європейських документах, спричинили перегляд національних політик у сфері освіти.

Проблемі інтернаціоналізації вищої освіти України та основним напрямам освітньої політики Європейського Союзу присвятили свої праці такі українські науковці, як І. Бабин, Я. Болюбаш, В. Грубінка, Л. Ковальчук, В. Кремень, В. Журавський, Ю. Рашкевич. Питання входження країн до Європейського простору вищої освіти досліджували такі закордонні науковці, як Ф. Альтбах, А. Арменголь, Б. Брок Утне, Б. Вацгер, Дж. Вос, Р. Гарвей, Г. де Віт, Г. Драйден, М. Квайек та багато інших авторів.

Метою статті є здійснення аналізу пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти в європейському освітньому просторі на основі міжнародних документів Європейського Союзу.

Сьогодні процес глобалізації охоплює усі сфери життєдіяльності суспільства. Глобалізація починалася, перш за все, як економічний процес, як прагнення до знаходження нових ринків збуту і дешевої робочої сили. Економічна інтернаціоналізація природно зумовила зміни і в соціокультурній сфері.

Сучасна Європа є доволі складним культурним утворенням, яке виникає і відтворюється внаслідок

накладання один на одного декількох шарів культурної ідентичності, до яких, безумовно, належать економічна та політична ідентичність, а також ідентичність на рівні мистецтва та інших проявів духовної культури. Усі ці рівні і види культурної ідентичності відображаються, впливають один на іншого, взаємоузгоджуються певним чином і закріплюються не лише у правових нормах, а і в реальному житті багатьох європейських країн [2, с. 102].

Американські дослідники Н. Бурбулес і С. Торрес виділяють три сфери, в яких глобалізація має істотний вплив: економічну, політичну і культурну. Економічний аспект проявляється в тому, що глобалізація забезпечує зайнятість і обов'язково зачіпає одну з первинних традиційних цілей освіти: підготовку фахівців для робочих місць. Політичний вимір важливий через обмеження, які глобалізація накладає на формування політики окремих держав. Культурний вплив проявляється у зміні освітньої політики, методів освіти та самої культури університетів. Культурний вимір важливий і через те, що сучасні глобальні суспільства характеризуються мультикультурними і міжкультурними рисами, які, зокрема, покладають нові зобов'язання на процеси освітньої політики та управління університетів за умов конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг [3, с. 7].

Значення освіти в побудові міжкультурного діалогу та соціальної єдності відображається в багатьох документах Ради Європи, які торкаються культурного різноманіття. Рада міністрів освіти європейських країн проводить регулярні зустрічі, починаючи з 1970 рр. Європейський парламент і Європейська економічна комісія створили спеціальні адміністративні підрозділи, які займаються виключно освітою, мають на це окремий бюджет і працюють в режимах конкретної політики.

Європейська інтеграція базується на спільних політиках, які розвиваються та примножуються завдяки особливій процедурі прийняття рішень Співтовариства ЄЕС, що є ознакою такої інтеграції. Спільною політикою називають набір рішень, правил, заходів і кодексів поведінки, прийнятих спільними інституціями, що були засновані групою держав, і впроваджуються спільними інституціями і державами-членами [4]. Спільна полі-

тика стає інструментом передачі частини своїх суверенних національних повноважень наднаціональним інституціям.

Як слушно зазначають науковці, визначення взаємозв'язку між системами освіти у країнах Європейського Союзу та їх об'єднання забезпечить вільний вибір місця навчання, сприятиме розвитку єдиної освітньої системи найвищого рівня в Європі [5, с. 118].

Важливим джерелом інформації для аналізу освітньої політики ЄС є установчі договори ЄС, а також нормативно-правові документи ЄС, його країн-членів та України щодо освітньої політики та діяльності інституцій ЄС у цій сфері, аналітичні статті та офіційна інформація Представництва Європейського Союзу в Україні.

На особливу увагу заслуговують положення Львівського комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за вищу освіту «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі» (квітень 2009 р.). Тут у розділі «Міжнародна відкритість» європейські заклади вищої освіти були закликані до подальшої інтернаціоналізації їх діяльності і участі в глобальному співробітництві з метою сталого розвитку. Було підкреслено, що транснаціональна освіта повинна регулюватися європейськими стандартами і керівними принципами для забезпечення якості, що застосовуються у сфері вищої освіти європейського простору, а також принципами для забезпечення якості у галузі транскордонної вищої освіти, що відображені у програмі ЮНЕСКО/ОЕСР Особлива увага у документі приділяється мобільності студентів, дослідників і співробітників як засобу покращення таких показників:

- якості програм та досягнень в галузі наукових досліджень;
- зміцнення академічної та культурної інтернаціоналізації європейської вищої освіти;
- розвитку особистості та працевлаштування;
- сприяння різноманіттю і потенціалу роботи з іншими культурами і мовного плюралізму, який лежить в основі багатомовних традицій Європейського простору вищої освіти (далі – ЄВПО);
- збільшення співробітництва та конкуренції між вищими навчальними закладами.

Було висунуто вимогу, щоб у 2020 р., принаймні 20% тих, хто навчається в ЄПВО, могли пройти стажування або дослідження за кордоном. Були визначені такі практичні заходи для реалізації політики мобільності:

- визнання наявної інфраструктури, статутів і правил прийняття на роботу;
- забезпечення гнучкого дослідження шляхів навчання та активної політики в галузі інформації;
- повне визнання досягнень досліджень, підтримка досліджень і повна мобільність грантів і позик, необхідних вимог до навчання;

- збалансований потік вхідних і вихідних студентів по всьому ЄПВО і оптимізація участі учнів з різних груп;

- створення привабливих умов роботи та кар'єри, відкритий міжнародний набір для залучення висококваліфікованих викладачів і дослідників закладів вищої освіти;

- адаптація структури кар'єри до сприяння мобільності викладачів, молодих дослідників та інших співробітників;

- створення рамкових умов для забезпечення належного соціального забезпечення, пенсій і додаткових прав на пенсійне забезпечення для мобільних співробітників, максимальне використання існуючих правових рамок [6].

У Будапештсько-Віденській декларації про Європейський простір вищої освіти (березень 2010 р.) було зроблено висновок, що Болонський процес і, як результат, ЄПВО спричинили значну зацікавленість у інших частинах світу і зробили європейську освіту помітнішою на глобальному рівні. Тут також була підкреслена відданість зобов'язанням, узятим у Львівському комюніке, і визначена настанова на подальше нарощування зусиль для активізації мобільності викладачів і студентів, покращення процесу викладання та навчання у закладах вищої освіти, підвищення можливостей працевлаштування випускників та забезпечення доступності вищої освіти [7].

Важливими документами, на наш погляд, на сучасному етапі розвитку європейської освітньої політики стало Бухарестське комюніке. Цей документ визнав, що бачення інтегрованого ЄПВО знаходиться в межах досяжного. Структури вищої освіти в Європі тепер є суміснішими та порівнюванішими. Системи забезпечення якості сприяють побудові довіри, кваліфікації вищої освіти частіше визнаються у різних країнах, а участь у вищій освіті розширилася. Сьогодні студенти користуються ширшим спектром освітніх можливостей та стають все мобільнішими. Визначивши основні цілі ЄПВО на наступні роки, Бухарестське комюніке встановило такі пріоритети діяльності:

- забезпечення якісної вищої освіти для всіх;
- розширення доступу до вищої освіти, що є передумовою суспільного прогресу та економічного розвитку;
- покращення здатності до працевлаштування задля задоволення потреб Європи. Міністри зазначили, що сьогодні випускники мають поєднувати наскрізні, мультидисциплінарні та інноваційні навички і компетентності з сучасними спеціальними професійними знаннями, що надає можливість їм задовольняти широкі потреби суспільства та ринку праці. Також учасники заявили, що прагнуть покращити здатність до працевлаштування (employability) та особистий і професійний розвиток випускників протягом усієї їхньої

кар'єри, що досягається шляхом оптимізації співпраці між роботодавцями, студентами та вищими навчальними закладами, зокрема стосовно розвитку навчальних програм, що допомагають підвищити інноваційний, підприємницький та дослідницький потенціал випускників. Ще одним напрямом покращення здатності до працевлаштування вони визнали навчання впродовж життя. Це один із важливих факторів задоволення потреб ринку праці, що змінюється;

– посилення мобільності для кращого навчання. Навчальна мобільність є необхідною для забезпечення якості вищої освіти, покращення здатності до працевлаштування студентів та розширення міжнародного співробітництва як усередині ЄПВО, так і за його межами;

– покращення збору даних і прозорості на підтримку політичних цілей. Міністри наполягають на цільовому зборі даних та прив'язки до спільних індикаторів, зокрема щодо здатності до працевлаштування, соціального виміру, навчання впродовж життя, інтернаціоналізації, мобільності грантів/кредитів, а також мобільності студентів і працівників [8].

Важливим документом, у якому визначаються основні принципи і складові стратегії інтернаціоналізації вищої освіти, є доповідь Європейської комісії «Європейська вища освіта у світі» (2013).

Тут інтернаціоналізація розглядається як можливість, яка може принести значні вигоди для Європи, для держав-членів і окремих закладів вищої освіти як з точки зору їх внутрішніх потреб, потреб глобального розвитку талантів, так і відповідей на глобальні виклики і просування у глобальному освітньому просторі. У доповіді визначено ключові пріоритети для закладів вищої освіти та держав-членів у напрямі запровадження комплексних стратегій інтернаціоналізації [9].

В останньому документі Болонського циклу – «Заяві з зустрічі міністрів вищої освіти в Єревані» (травень 2015 р.) – декларується відданість, на засадах відкритого діалогу, спільним цілям і зобов'язанням, які поклали на себе країни, що долучилися до Болонського процесу і побудови Європейського простору вищої освіти. Було окреслено плани та пріоритетні цілі до 2020 р., а саме: створити ЄПВО, у якому спільні цілі будуть імплементовані в усіх країнах-членах для гарантування довіри до систем освіти країн-партнерів; у якому автоматичне визнання кваліфікацій втілене у життя так, що студенти та випускники можуть легко пересуватися по простору; де вища освіта ефективно допомагає будувати інклюзивні суспільства, засновані на демократичних цінностях та правах людини; де освітні можливості дають компетенції та вміння, що необхідні для Європейського громадянства, інновацій та працевлаштування.

У документі розглядаються основні інструменти для підтримки стратегій інтернаціоналізації, такі, як «ERASMUS», «TEMPUS», «ERASMUS MUNDUS», «MARI KURI», «HORIZONT 2020». Передбачено, що з метою підтримки стратегій інтернаціоналізації у період 2012–2020 рр. через фонди ЄС Єврокомісія буде впроваджувати зростаючу фінансову підтримку для студентів, дослідників і персоналу, для отримання диплому магістра і доктора через нову програму «ERASMUS+» і «MARI SKLADOVSKA KURI» [10].

Отже, на підставі аналізу основних документів, що визначають освітню політику у європейському просторі ми дійшли висновків, що стратегічні документи щодо європейської інтернаціоналізації вищої освіти мають загальний, «рамковий» характер і пропонують набір принципів, пріоритетів, загальних цілей і механізмів здійснення інтернаціоналізації. Конкретизація і обрання форм, методів та інструментів інтернаціоналізації здійснюється на рівні країн, закладів вищої освіти і викладачів, які мають обрати ефективні для себе, виходячи із чіткого розуміння своїх потреб, можливостей і пріоритетів.

В умовах глобалізаційних процесів, трансформацій ринкової системи, створення єдиного освітнього простору *стратегічною задачею державної освітньої політики України* є вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародної співпраці, розширення участі навчальних закладів, педагогів, студентів і науковців у проектах міжнародних організацій і співтовариств. Освіта має сприяти мобільності тих, хто навчається, формувати в них здатність спілкуватися з представниками інших народів, уміння жити і співпрацювати з ними, терпимість до інших поглядів і переконань. Як слушно зазначають науковці, що тільки країна, спроможна в умовах глобалізованого світу примножити свою інтелектуальну власність, сферу знань як субстанцію виробництва, зможе претендувати на гідне місце в світовій спільноті, бути конкурентоспроможною [5, с. 128].

Література

1. Десятов Т.М. Національні рамки кваліфікацій у країнах ЄС: порівняльний аналіз: наук.-метод. посіб. К.: «Артек», 2008. 263 с. С. 20–21.
2. Бистрицький Ю. Конфлікт культур і методологія толерантності. Філософська думка. 2011. № 4. С. 102–119.
3. Burbules N. Torres C. Globalization and Education: An Introduction. Globalization and Education: Critical Perspectives. N.-Y.: Routledge, 2000. P. 1–26.
4. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейсько-Союзу. К.: К.І.С., 2005. 466 с.
5. Базілюк В.Г., Бойченко Т.Є., Забродська Л.М. Аналіз освітньої політики: теорія і практика управління на місцевому рівні: наук. посіб. Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». К.: Вид-во ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2014. 306 с.

6. Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті: Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти (Льовен та Лювен-ля-Ньов, 28–29 квітня 2009р.) URL: http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/leven_luven-lya-nevske_komyunike_2009.pdf.

7. Про створення Європейського простору вищої освіти: Будапештсько-віденська декларація (Будапешт та Відень, 11–12 березня 2010 р.). URL: http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/budapeshtsko-videnska_deklaraciya_2010.pdf.

8. Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти: Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти (Бухарест, 26 та 27 квітня 2012 р.) URL: http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/buharestske_komyunike_2012.pdf.

9. European higher education in the world Communication from the Commission to European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions (Brussels, 11. 07. 2013). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013DC0499>.

10. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.

Анотація

Хомишин І. Ю. Пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в Європейському освітньому просторі. – Стаття.

У статті розглянуто засади реалізації освітньої політики Європейського Союзу. Здійснено аналіз доку-

ментів Європейського Союзу щодо освітньої політики. Визначено пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в Європейському освітньому просторі.

Ключові слова: Європейський Союз (ЄС), освітня політика ЄС, Європейський освітній простір, інтернаціоналізація, глобалізація, мобільність.

Аннотация

Хомишин И. Ю. Приоритетные направления развития высшего образования в Европейском образовательном пространстве. – Статья.

В статье рассмотрены основы реализации образовательной политики Европейского Союза. Осуществлен анализ документов Европейского Союза, касающихся образовательной политики. Определены приоритетные направления развития высшего образования в Европейском образовательном пространстве.

Ключевые слова: Европейский Союз (ЕС), образовательная политика ЕС, Европейское образовательное пространство, интернационализация, глобализация, мобильность.

Summary

Khomyshyn I. Yu. Priority directions for the development of higher education in the European educational space. – Article.

In the article the principles of implementing the educational policy of the European Union are considered. The analysis of EU documents on education policy has been carried out. The priority directions of the development of higher education in the European educational space are determined.

Key words: European Union (EU), EU educational policy, European educational space, internationalization, globalization, mobility.